

מ"מ לשיעור בענין צער בעלי חיים בהריגת יתושים ועכברים למיניהם והמסתעף Golders Green Beis HaMidrash, 20th Teves 5771

1) **בבא מציעא פה, ע"א:** על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו מאי היא, דהווא עגלא דהווא קא ממטו לי' לשחיטה, אזל תליא לרישי' בכנפי' דרבי, וקא בכי. אמר לי', זיל, לכך נוצרת. אמרי [ברקיעא], הואיל ולא קא מרחם ליתו עלי' יסורין. ועל ידי מעשה הלכו, יומא חד הוה קא כנשא אמת' דרבי ביתא [מכבדת הבית], הוה שדיא בני כרושתא [היו מוטלין שם בני חולדה. רש"י] וקא כנשא להו, אמר לה שבקינהו, כתיב (תהלים קמה, ט) ורחמיו על כל מעשיו. אמרו, הואיל ומרחם נרחם עלי'. [ועד"ז איתא בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג ועד"ז בכתובות פ"ב ה"ג) ובמדרש (בראשית רבה פ"ג, ג)].

2) **ש"ה (במסכת תענית שלו, בדרוש להספד מיתת צדיקים ולחורבן ביהמ"ק):** [ב]ענין העגל שנתחבא תחת צל כנפיו של רבינו הקדוש כי ברח מהשחיטה, ואמר לו רבינו הקדוש, זיל כי לכך נוצרת, ונענש רבינו הקדוש על זה. **וקשה**, הלא רבינו הקדוש דיבר בטוב, כי תכלית הבהמה היא לשחיטה, שזה היא מעלה לה שעולה ממדרגת בהמה לאדם הניזון ממנה, ומתחזק אבר מול אבר . . . הענין הוא כך, אמת הדבר הוא בעליית מדריגה, כי כן ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ד' מדריגות, והגבוה אוכל את שתחתיו, דהיינו דומם צומח חי מדבר, הצומח אוכל הדומם, כי הצומח יונק מהעפר, נמצא שב העפר שהוא הדומם למעלת הצומח, אחר כך החי, בהמות שדי וכל החיות אוכלים הצומח, ובזה שב הצומח למעלת החי, ואחר כך האדם המדבר אוכל גם את החי, כי בזה שב החי למעלת האדם המדבר. והני מילי כשיש יתרון להאדם החי, אבל אם הוא בור עם הארץ, אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד (אבות פ"ב מ"ה), אז נמשל כבהמות נדמה, ומכל שכן כשהוא רשע חוטא, אזי אמור יאמר בעל החי 'מאי חזית דדמא דידך סומק טפי', אדרבה אנא עדיפנא.

3) **תשובות הגאונים (סי' שעה):** שהקב"ה מדקדק עם הגדולים והחשובים יותר ממה שהוא מדקדק עם אחרים, מפני שרבים למדים ממעשיהם ומקישין עצמן אליהם, ואמר רב אחא, כתיב (תהלים נ, ג) 'וסביביו נשערה מאד', מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה 'ב"ק נ, ע"א' . . . וזה העגל כיון שנס מתחת הסכין ובא וקבר את ראשו בתוך חיקו של רבי כדי להנצל בו, ומסרו לידי שוחטיו [ל]אלתר, מראין הדברים הללו כעין אכזריות, ומדת רחמנות היתה לשהות אותו באותה שעה, ומי שהי' רואה את רבי שעשה כך נושא קל וחומר לבני אדם ומנהיג עצמו לרחם עליהן, ומי שראהו לרבי שמסרו לאלתר, כיון שאין דעתו מתחוללת על הבהמה שנסה מתחת סכין, אף היא מתאמצת כנגד אדם או כנגד בהמה אחרת שאינו צריך לה ושאינה מזקתו.

4) **ש"ת מערכי לב (סי' קי):** שעל צדיק כזה . . . בא העונש מצד שביטויו הי' בסגנון חריף 'זיל לכך נוצרת!', בשעה שלא היתה כלל נחיצות לזה.

5) **פתח עינים להחיד"א (בבא מציעא שם)** ומאי דאמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עלי' יסורין, אפשר . . . שהי' איזה חוטא מתגלגל בו ואם הי' על יד רבי שחיטתו והכשר אכילתו הי' נתקן, כמו שאירע מעשה לרבינו מהרח"ו זצ"ל, וכתוב בס' חזיונות שראיתי כתוב מטהרת ידו יד הקדש, וכזה ראיתי בס' לקוטי תורה הנדפס מקרוב עם טעמי מצות, וכתוב שם פ' ראה כי הכי קר"ה לרבינו האר"י זצ"ל, בעז אחד אשר בא ונסמך על שלחנו, וידע רבינו שהי' נפש אדם מגולגל בו, וציוה לשחטו בכונה וכו', ע"ש.

6) **ש"ת גינת ורדים (אר"ח כלל ב סי' טו):** לעולם השחיטה לבעלי חיים שלימות ומעלה הוא להן יותר מחייהן ואריכות ימיהן, והך עובדא, שמא גויים היו רוצים לשחטו ועל ידי כן הפסיד הבעל חי ההוא שנעשה מזון וחלק למורדי א-ל, והלואי שהי' שב לעפרו, ואפילו שהיו רוצין ישראל לשחטו שמא רצונו הי' שיקנהו רבי ויתנהו מאכל לפום רבנו, או שיעשה בו סעודה של מצוה, ורבי לא חש לי' ונתאכזר עליו ואמר לי' 'זיל לכך נוצרת', בין לטוב בין לרע, ואין לנו להטפל בבעלי חיים להשגיח עליהן בדברים הללו, ולכך הוא שנענש.

7) **תרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' קה):** אם למרוט נוצות לאווזות חיים, אי דומה לגיזת כבשים או אי הוה צער בעלי חיים . . . "נראין הדברים דאין אסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה לצורכיו ולתשמישו, דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם כדאיתא פרק בתרא דקידושין (פב, ע"א במשנה) . . . ומתוך הלין ראיות הוה נראה קצת דליכא איסור בכה"ג, אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, ואפשר הטעם לפי שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות אכזריות נגד הבריות, שיראים דילמא יקבלו עונש על ככה, כדאשכחן פרק הפועלים גבי רבינו הקדוש, בהווא עגלא דתלא לרישה בכנפי', דרבי אמר זיל לכך נוצרת, ואע"ג דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו, אפילו הכי נענש וקבל יסורין על ככה.

3) **איסור והיתר הארוך (סי' נט ס"ק לו):** וכתבו התוס' בעבודה זרה [פסקי תוס' עמ"ס ע"ז סי' יא] אע"פ שצער בעלי חיים דאורייתא אם יועיל לאיזה דבר מותר. ע"כ, פי' לרפואה, אפילו אין בו סכנה.

8 רמ"א (אה"י ס"ה ס"ד): כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים, לית בי' משום איסור צער בעלי חיים . . מותר למרוט נוצות מאווזות חיות, וליכא למיחש משום צער בעלי חיים ומ"מ העולם נמנעים דהוי אכזריות.

9 שו"ע הרב (ח"מ הל' עובדי דרכים וצער בעלי חיים ס"ד): אסור מן התורה לצער כל בעלי חיים בידיים, אלא אם כן הם מצערים לאדם אזי מותר אפילו להרגם, שכיון שיש תועלת לאדם בהריגתם אין חוששים לצערם, שהרי התירה התורה שחיטה.

10 שו"ע הרב (הל' שמירת גוף ונפש ובל תשחית סוף ס"ח): כלב שמפסיד לו . . יתן לו סם המות ואין בו משום צער בעלי חיים כיון שמפסיד לו'.

11 שו"ת שאלת יעב"ץ (ח"א סי' קי): זבובים ופרעושים ושאר שקצים ורמשים דמאיסי, וגם יש בהן חשש מכשול, ואף קצת סכנה וצער לבני אדם, דלית לן בה ושפיר דמי למיקטלינהו.

12 שו"ת אגרות משה (ח"מ ח"ב סי' מז): זבובין ויתושין ופרעושין שמצערין את האדם, ליכא שום איסור מלהורגם . . . כי כל דבר שהוא לצורך האדם ליכא איסור צער בעלי חיים, דהא התירה התורה שחיטה, ולא רק לאכילת ישראל אלא אף לאכילת נכרים מותר לשחוט, ואף לכבוד דאדם בעלמא . . . ואם כן, כל שכן שרשאים להרוג הזבובים והפרעושים והיתושים והעכברים המפסידים אוכלים ומשקין, ומצערין הרבה לאינשי, ואין בזה שום חשש . . . וליכא אף מדת חסידות בזה.

13 שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' עא): אי מותר לעשות רפואה, דהיינו להמית בהמה טמאה כגון כלב או חתול מפני ספק פקוח נפש, לפי שאותה [רפואה] עדיין אינו בדוק ומנוסה, ויש לבחון אותה ע"י שמשקה כן לחתול או לכלב לראות אם ימותו מזה . . . [אף שבנידון מריטת נוצות כתב הרמ"א] שהעולם נמנעים משום אכזריות, היינו דוקא במריטת נוצה שעושה מעשה בידיים, והעוף מרגיש מאוד הצער בשעת כל מריטה ומריטה, משא"כ בנדון שלפנינו, של השואל, שאינה מרגשת כלל צער בשעת אכילה ושתיה זאת, רק שאח"כ גורמות חולי ומכאוב, והוא לרפואת אדם, נ"ל פשוט דאין כאן חשש איסור אפילו ממדות חסידות'.

14 שו"ת חלקת יעקב (ח"מ סי' לד אות ו): על פי דין ודאי מותר לגרום צער"ח על ידי נסיונות בשביל חקירות מדעיות ולחכמת הרפואה, אבל על פי חסידות להנצל ממידת אכזריות, ודאי אסור כפסק הרמ"א.

15 בספר רפואה וחיים (להג"ר חיים פאלאג'י, פ"ה אות ח ברשימת סגולות להנצל מפגעי המגיפה: אף שנוהג לעשות קונטראמאסו ושמירה מעלייא, עכ"ז נראה שלא הותר להמית לחתולים וכלבים וכיוצא כמו שנוהגים הלועזים, דבזמן מגפה לתפ"ץ [=לא תקום פעמיים צרה' (נחום א, ט)] הורגים וממיתים לחתולים וכלבים וכדומה משום שלא יבואו ליגע בהם ובמבלבושיהם וכלי תשמישן, ואני אומר כי לא נכון לעשות זאת, כי קרא כתיב 'ורחמיו על כל מעשיו', וכעובדא דרבינו הקדוש דניצול מן היסורין שהיו לו מכמה שנים על ידי שריחם על החתולים [כדאיתא בכתובות], וכבר אמרו רז"ל בביצה דל"ב [ע"ב], 'כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים', ואם כה מתנהג לרחם אפילו על חיות טמאות ישא ביום ההוא ק"ו לרחם על איש ישראל שהוא יאודי אחיהו, וזכות מצות רחמנות יכולה היא שתגן שלא יזק מהן . . . וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

16 תשובת הגר"י וויינבערג זצ"ל (נדפסה בשו"ת חלקת יעקב שם סי' לה אות ו): לפי עניות דעתי אין גם מידת חסידות, דמידת חסידות אינו אלא במקום שנוגע רק לעצמו ורשות אדם להחמיר על עצמו, אבל לא במקום שנוגע לאחרים, ומאי חזית דצער בעלי חיים עדיף טפי מצער החולים, אולי יוכלו לעזור להם . . . ואין כאן אפילו מידת חסידות דבמקום שנוגע לכלל, אין טעם להחמיר מצד מדת חסידות, ולכן, לפי עניות דעתי, צריך להתיר לרופאים לעשות נסיונות בלי שום גמגום ופקפוק.

17 אור החיים הקדוש עה"כ (דברים יג, יח) "ונתן לך רחמים ורחמך": כוונת מאמר זה כאן, לפי שצוה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרב, ואפילו בהמתם, מעשה הזה יוליד טבע האכזריות בלב האדם, כמו שסיפרו לנו הישמעאלים, כת הרוצחים במאמר המלך, כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר, והבחינה עצמה תהי' נשרשת ברוצחי עיר הנדחת, לזה אמר להם הבטחה שיתן להם ה' רחמים, הגם שהטבע יוליד בהם האכזריות, מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש, לבטל כח האכזריות שנוולד בהם מכח המעשה, עכ"ל.

18 כלי יקר (דברים יב, כה): ולכן נאמר בסמוך בהכאת עיר הנדחת טף ונשים ביום אחד, שנראה אכזריות גדול, ויש לחוש פן יהי' האכזריות קנין דבק בו ובזרעו, ע"כ אמר 'ונתן לך רחמים' שתהי' רחמן בטבע על כל פנים על הבריות, ובסבה זו ירחמך ה', וזהו שאמר ונתן לך רחמים.

19) **שׁוֹרֵת אַגְרוֹת מִשֶׁה** (ח"מ ח"ב סי' מז): מכל מקום, אם אפשר, טוב שלא יהרגם בידיו ממש אלא על ידי הנחת דבר ההורגם, מאחר דחזינן דכשעושה אדם מעשה אכזריות דרציחה, אפילו לאלו שמחוייבין להורגם על ידי חיוב פסק דין דסנהדרין, כעיר הנדחת, הוצרך הקרא ליתן הבטחה מהשם יתברך שיתן להם רחמים . . . וזה שייך שיעשה גם כשהוא עושה במדת אכזריות לבעלי חיים . . . השוחט לאכילה דהוא מעשה מצוה, מועיל זה נמי שלא ישלוט בהם מדת אכזריות, אבל לאבד ולהרוג בשביל **שלא להצטער** אין בזה לכאורה ענין מצוה, כשאין בביתו תינוקות שאין יכולין לגרשן כשבאין עליהו, שאם כן שייך לחוש שלא ישפיע זה מדת אכזריות, לכן טוב יותר שלא להרוג בידים אלא על ידי הנחת דבר ההורגם וכדומה . . . לזבובים ועכברים שיש להורגן על ידי הנחת איזה דברים טוב לא להרוג בעצמו, ואף **שלא מצאתי זה בפירוש באיזה מקום**, טוב להתנהג כן במקום שאפשר.

20) **שׁוֹרֵעַ הַרֵב** (ח"מ הל' עובדי דרכים וצער בעלי חיים סי' ט"ג וס"ד): משום צער בעלי חיים [לא חייבה תורה אלא להטריח גופו אבל לא להפסיד ממנו, ולכן אין אדם חייב להאכיל בהמת חבירו או של הפקר משלו . . . אבל] לטרוח בגופו חייב להציל כל בעלי חיים מצער אפילו של הפקר ואפילו של עובד כוכבים.

21) **דברות משה עמ"ס בבא מציעא** (ח"א סי' ל ענף שני): איסור צער בע"ח הוא שלא לעשות מעשה לצערם, אבל כשיש להם צער וביד האדם להסיר צערם אינו מחוייב, כדחזינן מהא שאינו מחוייב לזון בהמה שאינה שלו ושל הפקר אף שמצטערת ברעב אם לא שיהי' הפסד לבעלים מזה שתרעב איזה שעות, וכן לא מצינו שמחוייב לרפא בהמות של הפקר ולהצילם מטביעה וכדומה, דהא נתחדש זה רק באדם מדין השבת גופו ובבהמות של ישראל מדין השבת אבידה¹

22) **טושו"ע אר"ח סש"ה סי"ט** (ע"פ שבת קכת, ע"ב. רמב"ם הל' שבת פכ"ה הכ"ו) בהמה שנפלה לאמת המים . . . אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסם במקומם, מביא כרים וכסתות ונותן תחת' משום צער בעלי חיים

23) **שבת קכת, ע"ב** (הובא במג"א אר"ח סי' שה סק"א): דמבטל כלי מהיכנו דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן.

24) **אור יקר להרמ"ק** (על זהר ח"ב סח, ע"ב - מזה שאמר רבי לאמת' "שבקינהו, ורחמיו על כל מעשיו"): ואפילו מה שאינו עושה שליחות, ורחמיו הם מתפשטים על כל מעשיו, שברחמים הם נזונים, ואנו חייבים ללכת בדרכיו ולרחם על כל מעשיו, **ולא לאבדן בידים** כל זמן שאינם מזיקים . . . נראה שאפילו במזיקין, כיון שאינם מזיקין לגופו של אדם כנחשים וכיוצא, אלא כעכברים וחולדות, **להמיתם בידים בלתי נאות** . . . יגדל האדם חתול והוא יאכלם . . . הדרך הנאות הוא לגדל בריות שהם אוכלים המזיקים כי זה ממש הדרך הנכון, ולזה כשבאה אמת' דרבי לבטלם **בידים לכבדם לאבדם**, אמר שבקינהו, אבל אין הכי נמי שהי' מגדל חתולים שיאכלום, דהיינו נמי ורחמיו דקאמר. [ועוד, הממעיט בריותיו ממעיט רחמיו, כי כפי ריבוי הבריות בכל מין ומין יתרבו הרחמים, והיינו ברכת פרו ורבו, וכתוב 'יודוך', שיש שר ממונה על כל משפחה ומשפחה ממשפחות הנבראים, והשר ההוא משבח לבורא, וכפי ריבוי מחנותיו מרבה הודאתו לשם המפרנסו, והמבטל עדת דבורים או חברת זבובים או אחוזת נמלים או מרעות יתושין הרי מבטל הל[ו]לו של הקב"ה, זולתי אם הם בביתו ומזיקין, שאז **יש לו רשות לבטל הזיקן על הדרך היותר טוב שיוכל**].

25) **תומר דבורה** (להרמ"ק) פ"ב: לא ימית הבעל חי אלא לצורך . . . **להעלותם ממעלה אל מעלה** . . . מחי למדבר שאז מותר . . . להמית החי, לחוב על מנת לזכות.

26) **אורות אליים** (להר"א פאפו, בהגהותיו על דברי הזהר שם) יש ללמוד כי **לא טוב להרוג עכברים ויתושים ופרעושים**, כי 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו' (משלי טז, ז), אלו זבובים ופרעושים כמ"ש חז"ל, אם כן, **כאשר עוקצים אותו הפרעושים, עול יסבול לכפרת עונות או מוללן** [להתיש כחן שלא יחזרו אליו (רש"י שבת יב, ע"א)] וזורקן.

¹ וע"ש דשאני בהמה הטעונה משא שמחוייבים במצות פריקה, או משום (א) דבעצם חיוב פריקה הוא על הבעלים דוקא, [או משום דהתורה הטילה חיובים מיוחדים על הבעל הבהמה או משום "דהוא טען עלי' המשא שמצטערת מזה הוא כעשה מעשה לצערו . . . [ו]יש ממילא עליו חיוב לסלק המעשה שעשה"], "ומאחר שהבעלים מחוייבין חייבה תורה גם לאחרים כשאין יכולין בעצמן או שאינם כאן בדין מצוה דפריקה", [ע"ש הטעם], או משום (ב) "דהצער שיש לבע"ח ע"י משא הוא גזה"כ בעשה דפריקה להסיר צער זה מעליהם אף שאינו מחוייב לעשות מעשה להסיר מהם צער אחר וחול"י".

27) **כתבי האריז"ל** (שער המצות להרח"ו פ' נח קרוב לתחלתו): ענין הריגת בעלי חיים כבר נזכר בפ' יתרו כי שום ברי' לא נברא לבטלה² ואסור להרוג אותה **שלא לצורך**, ומורי ז"ל הי' נזהר שלא להרוג שום רמש מן הרמשים, אפילו מן הקטנים והפחותים, כגון פרעושים וכינים וזבובים וכיו"ב, ואף אם הם מצערים אותו . . . גם בענין הכינים הנולדים ונבראים מן הזיעה אין ראוי להורגם ולא לקוץ בהם כלל, ובפרט לאנשים כשרים, אשר אלו הם מותרים האדם והסיגים שלו שמהם נבראים אלו הכינים, אם כן תיקון ותועלת הוא לאדם כשאלו הכינים נבראים מזיעת גופו, כי יוצאים סיגיו ומותריו וקליפותיו לחוץ, ולכן אין לקוץ בהם.

28) **ש"ת תורה לשמה** (סי' שצז): נתאכסן תלמיד חכם אחד בעירנו והנה הוא מקפיד שלא להרוג את הפרעושים אפילו בחול באמרו כי מרן האר"י ז"ל הזהיר בזה, ומצאנו דבר זה חידוש, כי אנחנו מנהיגנו להרוג הפרעושים ולרדוף אחריהם, על כן יורנו אם נמצא כן בדברי מרן האר"י זיע"א כאשר אמר החכם, גם אם יש לחלק בין כינה לפרעוש בדבר זה הואיל והכינה נעשית מזיעת האדם, גם אם יש לדבר זה איזה שורש בתלמוד, ואיך נעשה . . . דבר זה מפורש בכתבי רבינו האר"י ז"ל הנמצאים אתנו וכמ"ש החכם לכם. ומה שחשבתם לחלק בין כינה לפרעוש, הנה מפורש להדיא על הפרעושים וכינים, ואדרבא, הוסיף לומר אזהרה יותר על הכינים שהם נבראים מן הזיעה שאין ראוי להורגם **ולא לקוץ בהם כלל**, כי אלו הם מותרים האדם והסיגים שלו שמהם נבראים אלו הכינים, ותיקון ותועלת לאדם כשאלו הכינים נבראים מזיעת גופו כי יוצאים סיגיו ומותריו וקליפותיו לחוץ ולכן אין לו לקוץ בהם.

29) **רשימות כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל** (ספר 'תורת מנחם - רשימות היומן', קה"ת תשס"ו, סוף עמוד קכח): **אדנ"ע** [אדמו"ר מהורש"ב נשמתו עדן] לא הרג היתושים (קאמאר³) כי אם הי' מבריהם על ידי נפיחה.

30) **של"ה** (עמק הברכה, ריש מסכת שבת, קל, ב): כתב בעל ראשית חכמה בספר תוצאות חיים (הוא קיצור ראשית חכמה - אות צ, במנהגים שינהג הבעל תשובה, הנהגה ה"א) וזה לשונו, מורי נ"ע (תפלה למשה שער י"ד, ס"ב) כתב שיפנה קורי עכביש מהבית לסוד הרמז, ויתקן הבית בנרות דולקות ומטה מוצעת, עכ"ל.

31) **מג"א בדיני ערב שבת (ר"ס רסב)**: יפנה קורי עכביש מהבית.

32) **ש"ע הרב (שם ס"ב ה"ד במשנ"ב שם סק"ג)**: טוב לפנות קורי עכביש מהבית **מבעוד יום** לנקות את הבית לכבוד שבת.

33) **קב הישר** (פרק פג): מדרכי היראה הוא דלא להנהגא קלנא בשום ברי' בעולם על חנם, וכמו שמזהיר על זה בזוהר הק' שכל הנבראים הן מעשה ידיו של הקב"ה וכולם הם צורכי העולם, ועל כן לא יהרוג אדם שום ברי' על חנם, ואפילו דבר המזיק לבריות כגון נחש ושממית אם אינו רודף אחריו.

34) **דרכי חיים ושלום** (אות תתפ): אם ראה [הרה"ק ר' חיים אלעזר שפירא זצ"ל, אב"ד מונקאטש] עכביש (שקורין שפי"ן) טרח להרגה, וכמה פעמים עלה בעצמו על הספסל ולקח נר אש ושרפה, ופעם חלץ נעלו והרג בו עכביש, ואמר: 'על אדום אשליך נעלי' (תהלים ס, י; קח, י').

35) **אות שלום על הל' מילה** (סרס"ד ס"ג סק"א): [אין להשתמש בקורי עכביש לעצור דם מילה, משום] מעשה שהי' עובדא ידענא, כי המילדת העמידה קורי עכביש להעמיד הדם ביום מילתו, ואח"כ הי' התינוק מזה בסכנת נפשות, וכפתע בינו וכו' (ובכאב זמן רב) עד שנשאר בחיים, וכנודע . . . שיש ארס בשממית, ובספר הברית כתב שלחנם הורגים השממית שאין בהם ארס . . . ובאמת חכמי הטבעיים כתבו שיש כמה מיני שממית בתוארם (ושמותם שקראו להם), ויש מהם שממית שהוא מסוכנת מאוד ר"ל לכל היוצא מפי', וכאשר אירע גם בזמנינו, פעמים רבות הודיעו המכ"ע ממקרים רעים כאלו שמתו כמה אנשים ר"ל מארס שממית הנמצאת בחלב ששתו האנשים ההם, ונתפחו כולם ונעדרו, ונתברר עפ"י הרופאים שזה הי' שממית.

² ראה שמות רבה (פ"י, א): "אפילו דברים שאתה רואה אותן כאילו הם מיותרין בעולם, כגון **זבובים ופרעושים ויתושים**, הן היו בכלל ברייתו של עולם, שנאמר (בראשית א, לא), וירא אלקים את כל אשר עשה". ובראשית רבה פ"ה, ט: "ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג, יז), שתהא מעלה לך דברים ארוכים, כגון **יתושים וזבובין ופרעושים**, א"ר יצחק מגדלאה, אף הן יש בהן הנאה".

³ יתוש ברוסית [komar].

⁴ ראה ספרו דברי תורה (מהדורא ט' סצ"ט - הו"ד בקצרה בשולי הגליון לדרכי חיים ושלום שם) שהעכביש מסמלת קליפת עשו ואדום, וכמבואר גם מדברי המדרש (בראשית רבה פס"ו, ז. ועוד) עה"כ (בראשית כז, לא) "ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאבירו", "הה"ד שממית בידיים תתפש, א"ר חמא בר חנינא באיזו זכות השממית מתפשת, בזכות אותן הידיים", ועל כן העכביש היא "ברי' קטנה ושפלה, בזוי' ושנואה ונמאס בעין כל, עד למאוד" כיון שהיא דוגמת אדום שעליו נאמר (עובדי' א, ב) "הנה **קטן** נתתיך בגוים **בזוי** אתה מאד", ע"ש בארוכה ובפרטיות.